

Mülkiyetin Bir Biçimi Olarak Beden ve Biyosa Genişleyen Mülkiyet

Osman ÖZARSLAN¹

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Başkent Üniversitesi, osmanozarslan@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6073-3140

Öz: Bu çalışmada en genel anlamıyla, sermaye ve biyolojinin birbirine entegre olmasıyla birlikte ortaya çıkan biyo-sermayenin, mülkiyetin ve sermayenin sınırlarını fiziki dünyadan biyolojik dünyaya doğru genişletmesi ele alınmaktadır. Bu genişlemeyle birlikte bir yandan, mülkiyetin tanımı ve kapsam alanı değişirken, bir yandan da mülkiyetin bu yeni formlarının yasallaşabilmesi için kölelik hukuku ve kapitalizmin klasik dönemlerinden kalma içtihatlar yeniden güncellenmektedir. Dolayısıyla bu çalışma bir yandan biyo-sermayenin ortaya çıkışını diğer yandan da, bu sermayeye alan açan kolonici uygulamaların, şirket tüzel kişiliğinin ve kölecilik hukukunun nasıl birbirinin içine geçtiğini anlamaya çalışmaktadır. Bu problematiğin açıklığa kavuşturulması için, kapitalizmin klasik dönemine ait mülkiyet hukuku ile biyo-sermayenin geliştirmiş olduğu mülkiyet hukuku, literatür taramasına dayalı metinsel bir karşılaştırmayla ele alınmıştır. Bu taramanın sonunda, makalede de görülebileceği üzere, köleliğin kaldırılmasının ardından sermayenin antropomorfikleşmesi, biyo-sermaye alanında özel bir boyuta taşınmakla kalmamış aynı zamanda biyoloji bazlı patentler, mülkiyet, sahiplik ve fikri mülkiyet hakları söz konusu olduğunda, çağdaş hukukun 19. Yüzyılın sonlarında lağvedilmiş olan kölelik hukukuna bağlı içtihatlar yaptığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Beden, Biyos, Biyo-Sermaye, Mülkiyet, Kölelik

Jel Kodları: K11, O34, P14, P19

The Body as a Form of Property and Property Expanding into the Body

Abstract: In the most general sense, this study deals with the expansion of the boundaries of property and capital from the physical world to the biological world by bio-capital, which emerged with the integration of capital and biology. With this expansion, on the one hand, the definition and scope of property changed, and on the other hand, slavery law and jurisprudence from the classical periods of capitalism were updated in order to legalise these new forms of property. Therefore, this study seeks to understand the emergence of bio-capital on the one hand, and on the other, how colonialist practices, corporate legal personality, and slavery law intertwine to create space for this capital. In order to clarify this problem, the property law of the classical period of capitalism and the property law developed by bio-capital are discussed through a textual comparison based on a literature review. At the end of this review, as can be seen in the article, the anthropomorphism of capital following the abolition of slavery has not only been carried to a special dimension in the field of bio-capital but also in the case of biology-based patents, ownership, possession, and intellectual property rights. Thus, it has been observed that contemporary law has jurisprudence based on slavery law, which was abolished in the late 19th century.

Keywords: Body, Bios, Bio-Capital, Property, Slavery

Jel Codes: K11, O34, P14, P19

Atıf: Özarslan, O. (2025). Mülkiyetin Bir Biçimi Olarak Beden ve Biyosa Genişleyen Mülkiyet. *Politik Ekonomik Kuram*, 9(2), 557-570. <https://doi.org/10.30586/pek.1594881>

Geliş Tarihi: 02.12.2024

Kabul Tarihi: 19.02.2025

Telif Hakkı: © 2025. (CC BY) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

1. Giriş

Tarihsel olarak, mülkiyetin, tapu, zilliyet, patent, fikri mülkiyet hakları gibi menkul ve gayri-menkul olanların yanına; kripto para, soğuk cüzdan, meta-dünya gibi dijital ve sanal formlar da eklenmeye başladı. Bu genişlemeye birlikte, hukuk, finans, gelenek, miras gibi pek çok değişken tarafından zaten yeterince karmaşık kılınmış olan mülkiyet meselesi, toprak ve doğal kaynaklara genişlemesinin (en azından hukuki imkanlar bakımından) sınırlarına varmış gibi görünürken şimdi de yer yer bu sanallaşmayı da içererek, fikri mülkiyet hakları ve patent yasalarının yardımıyla ve elbette bunları, mülkiyet/sermayenin lehine yorumlayarak, bedene ve biyolojik alana doğru genişliyor ve mülkiyet hukuku ve mülkün doğası biraz daha karmaşılaşıyor.

Ölümler artık yalnızca mevta değil, kadavralaş(tır)ma piyasası giderek büyüyor. Sperm ve yumurta bankaları, taşıyıcı annelik, biyolojik ebeveynlik ve akrabalık, organ bağışı ve satışının koşullarının düzenlenmesinin her aşaması sermaye ve mülkiyete çarpıyor ve sermaye giderek biyolojikleşiyor. Kapitalizm biyolojik hale geldikçe, ya da biyoloji pek çok biçimde sermayeye dönüştükçe, sistem kendisine, mülkiyet biçimlerine ölü ya da diri beden ve biyolojik yaşamı (insan ve hayvan spermi, dokular, organlar, tohumlar, kan vb..) da içerecek şekilde yeni hukuki, ticari formlar ve biçimler belirliyor. Fikri mülkiyet hakları, patent, rıza/hibe, bağış, müsadere, miras gibi mülkiyet formları, yalnızca insan bedeninin parçalarını, sıvılarını, dokularını ve organlarını değil; tarım ve hayvancılığa ilişkin biyolojik-genetik epistemolojiyi, ontolojiyi ve binlerce yılda birikmiş olan pratik uygulamaları tekno-sermayeye içkin hale getirdikten sonra, yaşamın yeniden üretimine ilişkin, biyo-sermayenin dışında kalan metalaşmamış, bütün formları iskarta, artık, yasak, korsan ilan ediyor. Mesela, uluslararası tarım endüstrisini pek çok bakımdan zora sokan ama binlerce yıldır kullanılan atalık tohumlar korsanlaştırılırken; geçmişte çağdışı ya da kocakarı ilacı olarak tanımlanan ama günümüzde giderek daha fazla medikal endüstrinin bir parçası olan biyo-enerji uygulamaları, alternatif tıp ya da tamamlayıcı tedavi olarak sisteme dahil ediliyor.

Bu çalışmada en temelde, sermayenin biyolojikleşmesini ve biyosun mülkiyete dönüşmesini içeren bu karmaşık ve komplike süreçleri soyutlayıp sarileştirmek için, bu süreçleri görünür ve anlaşılır kılan tarihsel güzergahların yardımıyla; sermaye, mülkiyet, biyos kesişimlerinde düğümlenen üç temel problematiğe yoğunlaşılacak.

Mülkiyetin bedene ve biyosa doğru genişlemesi ile kapitalizmin erken dönemi diyebileceğimiz 19. Yüzyılın başlarındaki çitleme saldırıları, kır toplumunun, görenek hukukunun ve müştereklerin tasfiyesi arasında önemli bir benzerlik var. Bunun için öncelikle, 19 Yüzyılın başlarında yaşananları ana hatlarıyla ortaya koyarak, kapitalizmin yalnızca para-meta-mülkiyet meselesi olmadığını, kapitalizmin toplum, birey ilişkilerini, toplum doğa ilişkilerini hem ontolojik hem de epistemolojik düzlemde dönüştürdüğünü anlatmaya çalışacağım. Bu dönüşümü, K. Marks (1976), E. P. Thompson (2016), K. Polanyi (1944), K. Pomeranz (2000) gibi düşünürlerin sıklıkla vurguladığı biçimiyle, kapitalizmin kıtaları ve kırsal toplumları yutarken, bunu modern hukuk aracılığıyla ama daha çok da görenek hukukunu ve müştereklik teamüllerini ortadan kaldırarak yaptığını hatırlatmaya çalışacağım. Klasik kapitalizmin, doğa ve kır toplumunu talan etmek için gerçekleştirmiş olduğu bu göreneklerin ve müştereklerin tasfiyesi meselesi günümüzde de biyokapital tarafından, insanın kendisi hakkında tarihsel olarak oluşturulmuş ve defin, doğum, geçiş ritüelleri vb. görenekler tarafından tahkim edilen özbilincini (örneğin benim bir bedenim var) hem eden ontolojisi/epistemolojisi hem de toplumsal müşterek görenekleri tasfiye ederek yapıyor. Kısaca söylemek gerekirse, bu çalışmanın öncelikli derdi, biyo-kapitalin bedene ilişkin görenekleri, beden ile özne/birey arasındaki sahiplik ilişkisini, tıpkı görenek hukukundan doğan müşterek haklarının, çitleme ile tasfiye edilmesine benzer bir şekilde, biyo-kapital lehine tasfiye edilişi olacak.

İkinci olarak, sermaye ile toprak arasındaki ilişkinin tapu biçimleri aracılığıyla yürütülmesine benzer bir şekilde, biyo-kapitali büyüten ve sermaye ile biyoloji arasında diyalektik bir ilişki kurulmasını sağlayan şey, patent hukuku ve fikri mülkiyet hakları.

Patent ve fikri mülkiyet hakları özellikle Vandana Shiva (2000) gibi eko-feministler aracılığıyla, yaşamın yeniden üretilmesinin ataerkil piyasalaştırılması üzerinden ele alındı. Büyük tarım, farmakoloji ve hayvancılık firmalarını ve gıda zincirlerini düşününce bu tümüyle doğru bir yaklaşım. Bununla birlikte, önemli bir mesele daha var: Fikri mülkiyet hakları ve patent çalışmalarının hızlanması ile köleliğin kaldırılması arasında bir korelasyon var. Patent ve fikri mülkiyet dediğimiz şey, basitçe bir icat ya da keşfin korunması değil, köleliğin yasaklanmasının ardından, insan davranışlarının, alışkanlıklarının, tutumlarının düzenlenmesine ilişkin oldukça önemli düzenlemeleri içeriyor. Dolayısıyla, burada vurguyu biraz daha biyo-kapital dediğimiz sermaye ve mülkiyet biçiminin genelde göz ardı edilen bir yönüne yapmak istiyorum. Zira, biyo-kapital denildiğinde ilk akla gelen, biyo-değer üretimi ve biyos-beden alanında faaliyet gösteren endüstri, buranın fail sermayesi ve bunların etrafında dönen ticaret-mülkiyet ilişkileri. Ne var ki, kapitalist sermaye ve mülk ilişkilerinin en başından beri içinde olduğu antropomorfik özellikler, biyo-kapital ile birlikte giderek organikleşiyor ve belirginleşiyor¹.

Üçüncü ve son olarak, son elli yıllık dönemde, sermayenin biyolojikleşmesinin ve biyolojik olanın sermayeleşmesinin sonucunda, mülkiyetin bunları içermek için ne tür müzakereler ne tür çatışmalar ve ne tür formlar ürettiğini özellikle organ transplantasyon, IVF ve ölüm teknolojileri üzerinden ele almaya çalışacağım.

2. Çitleme: Doğadan Bedene, Göreneklerin ve Müştereklerin Tasfiyesi

Kapitalizmden önce feodal dönemde mülk (ve zenginliğin kaynağı), fizyokratların anlatmaya çalıştığı gibi büyük oranda toprak demektir. Bu toprak da yine imparatorluk, şehir devletleri ya da derebeylerinin, genel mülküydü. Bu yüzden devlet ve mülk (Mülk/devlet, (e)state/devlet) içindekileri de kapsayacak şekilde aynı anlamda kullanıldı. Fakat, kapitalizmin erken dönemleri diyebileceğimiz, ilksel birikim döneminde borsa ve tahvil senetlerinin ortaya çıkması, endüstriyel kapitalizmin gelişmeye başlamasıyla birlikte, ticaretin, müşteri ilişkilerinin, üretimin, pazarlamanın, hammadde kaynaklarının kullanımına ilişkin ihtiyaçların, ayrıcalıkların çeşitlenmesi, icatlar ve keşiflerin artması ile birlikte mülkiyetin formları da değişmeye ve gelişmeye başladı.

Zenginliğin kaynağı, mülkiyetin işlevleri ve mülkiyet hukuku aslında en kadim tartışmalardan birisi olmakla birlikte, 16. Yüzyıldan itibaren yaşanan değişikliklerle birlikte, kadim mülkiyet tartışması yeni safhalar edindi. Bossuet (1997), Rousseau (2019), Robespierre (1792) ve Babeuf (1796) kabaca mülkiyeti, toplumu çürüten, sınırlanması ve optimum düzeyde eşitlenmeye çalışılması gereken bir şey olarak gördü; Bentham (Parekh, 2013) ve Montesquieu (1989) gibi düşünürler ise mülkiyeti toplumsal koşulların doğurduğunu ve bundan kaçınmanın toplumu bir arada tutan koşulların ortadan kaldırılması anlamına geleceğini iddia ediyorlardı.

Fakat, kolonici merkantilizmden endüstriyel kapitalizme doğru genişleyen sistem, mülkiyetin ve onun hukukunun bu teorik tartışmaların tamamının çok çok ötesinde bir yer edinmesini sağladı.

19. Yüzyılın başından itibaren, kapitalizmin endüstriyelleşmesi, militerleşmesi, piyasalaşması ile, mülkiyet kendisini tarım-topraktan, hammadde-doğa ve doğal ürünler ile bunların genel eşitleyicisi olarak nakit para ve altın-gümüş gibi kıymetli madenlere doğru genişletmeye başladı. Bu genişleme, çitleme, kır toplumunun tasfiyesi ya da kentlerin proleterleşmesi gibi başlıklarla bilinen sosyal hadiseleri tetikledi. Fransa'nın komün toprakları, Avrupa'nın başka yerlerindeki müşterek araziler, meralar, kamunun kullanımına açık fundalıklar ve orman yan ürünleri, genel olarak çitleme

¹ Bu belirginleşme ve organikleşme başka bir çalışmanın konusu olmakla birlikte, burada kısaca değinmekte fayda var, öncelikle sermaye yapay zeka, makine öğrenmesi gibi girişimlerle kitleleri hem siyasi hem de ticari olarak çok daha derinlemesine manüple edebiliyor. Bunun da ötesinde, daha güçlü bilgisayarlar artık in-organik metallerden değil, dayanıklılık ve işlemci hızındaki artışları itibarıyla, biyolojik dokulardan yapıyor.

hukuku diyebileceğimiz bir saldırı ile görenek hukukuna dayanan köylülerin kullanım hakkını askıya aldı.

Bu noktadan itibaren, mülkiyete ilişkin neden, nasıl ne kadar gibi sorular sormak yerine, Çiçero'nun antik dünyada mülkiyet için yaptığı "*Mülkiyet bir tiyatrodur ve koltuk kapanındır*" metaforuna benzer bir şekilde, mülkiyet sonuçları üzerinden, ona kim sahipse onun olacak şekilde ele alınmaya başlandı. Yani mülkiyet bütün dolayımaların dışında artık kabaca, sahip olmak (ownership) demekti. 1802 yılında, Pierson Vs.Post (Berger, 2006) arasında yaşanan ve 1805 yılında karara bağlanarak, tarihe *Fox Case* (Tilki Davası) olarak geçen olay bu dönüşümün mihenk taşı olarak görülür ve Mülkiyet hukuku alanında, modern mülkiyet tarihine ilişkin en önemli içtihatlardan birisi olarak halen müfredatta ve mahkemelerdeki önemini korumaktadır.

Kararın konusu,1802 yılında Southampton, New York yakınlarındaki ıssız bir plajda meydana gelen bir olayı içermektedir. Yerel bir avcı olan Lodowick Post, av köpekleriyle birlikte, köpeklerinin kokusunu aldığı bir tilkiyi takip etmektedir. Tilkinin yanına yaklaştıklarında, başka bir bölge sakini olan Jesse Pierson tilkiyi görür- her ne kadar Post ve ekibini gördüğünü inkâr etse de - ve evinin yakınına gelmiş olan tilkiyi öldürüp kendi evinin içine taşır. Post, tilkiyi takip etmeye başlamış olduğu için tilkinin postunun ve etlerinin Pierson'a değil kendisine ait olduğunu iddia ederek Pierson'a karşı dava açar. Yerel yargıç Post'u haklı bulur. Pierson ise kararı New York Yüksek Yargı Mahkemesi'ne temyize götürür, mahkeme yargıcın kararını bozar ve Pierson lehine karar verir.

Dava sadece iki kişiden hangisinin bir tilkinin mülkiyetini hak ettiğine dair bir anlaşmazlığı içermesine rağmen, anlaşmazlığın karara bağlanması vahşi bir hayvanın (geleneksel olarak *ferae naturae* hayvanı olarak bilinir) hangi noktada "mülk" haline geldiğinin belirlenmesini gerektirmiştir. Yargıçlar, yabani hayvanların yakalanmasına ilişkin örf ve adet hukuku içtihadını takip etmemeyi tercih etmiş ve bu nedenle, 6. yüzyılda Justinianus'un Enstitüleri'nden 13. yüzyılda Henry de Bracton (1968) ve 17. yüzyılda Samuel von Pufendorf'un (2023) yazılarına kadar çeşitli iyi bilinen tarihi hukuk incelemelerinden elde edilen gerekçeleri, bir mülkün bir insan tarafından ilk olarak nasıl sahiplenilebileceğine ilişkin tutarlı bir ilke olarak sentezlemek zorunda kalmışlardır.

Kısaca söylemek gerekirse, *Fox Case*/Tilki Davası Roma Hukuku'ndan beri var olan ama pek de yürürlükte olmayan, dahası görenekler tarafından pek çok biçimde askıya alınmış ya da belirsiz bırakılmış olan sahip olma/mülkiyet hukukundaki, görenek-örf katmanlarını tümüyle temizleyerek, mülkiyeti ele geçirmeye dayanan hukuki bir içtihatla indirgemiş oldu. Aynı yıllarda, Avrupa'da da mülkiyetin sahip olma hukukunu askıya alan, müşterek araziler, komün arazileri ve görenekler giderek daha çok sorgulanmaya ve tasfiye edilmeye başlanmıştı. Bu tasfiyenin en önemli parçası, yoksulluğun kriminalize edilmesi ve kırsalın tekinsizleştirilmesiydi.

Daniel BenSaid, o yıllarda yayınlanmış olan "Orman Kötülükleri ve Bunların Ekonomik Nedenleri" isimli bir rapordan bu durumu aktarır: "*çayüzümü ve başka odun meyvelerinin çalınması, fırça ve süpürge üretimi yahut hayvan besleme için gerekli orman ürünlerinin çalınması, çark üretimi amacıyla küçük dalların çalınması, ev ve tarım avadanlıklarının onarımı için ahşap çalınması, dam lataları için ahşap çalınması şerbetçiotu sırtığı için odun çalınması, merdiven, sıra, iskele için odun çalınması, sepetçilik için yapay ağaç kökü çalınması, ocak odunu çalı çırpısı çalınması...*" (Bensaid, 2017, s. 46)

Hatta Avrupa'nın pek çok yerinde mera ve fundalık gibi arazileri kır toplumunun müşteregi olarak kabul eden görenek hukuku tasfiye edilmekle kalmadı, mülk edinilmemiş, hiç kimsenin mülkü niteliğindeki, bir anlamda *res nullius* olan arazileri, zilliyet olarak kullanmaya izin veren hukuk bile ortadan kaldırıldı. Avrupa'da bu hukuki değişimin iki önemli adımı oldu. Bunlardan ilki: "*Colbert'in 1669 senesinde, Fransa kırsalında Sular ve Ormanlar Hakkındaki Büyük Düzenlemesi, başak toplama hakkını yılda dört ayla sınırlıyor ve koyunların otlatılmasını ve koru odun toplanmasını yasaklamıştı*" (Ben Said, 2017, s.22).

İkincisi ise, kısaca *Code Napolyon* diye bilinen, özel mülkiyet hukukuydu:

XVIII'inci yüzyılın sonunda ve XIX'uncu yüzyılın başlangıcında, 24 Thermidor yıl VIII de (12 Ağustos 1800) bir komisyon bir medenî kanun projesi hazırlamakla görevlendirildi. Kanun 21 Mart 1804'te yayınlanıyor ve Eylül 1807'de (*Code Napoleon*) Napolyon kanunu adını alıyor. Bu kanunun esas konusu Fransız devriminden doğan mülkiyet rejiminin muhafazasıdır. İnsan hakları Bildirisi «Mülkiyet» i «özgürlük» ile «Güven» arasına «İnsanın tabîi ve zaman aşımına uğramayan hakları» arasına sokuyordu. (Madde: 2). Medenî Kanunu yazarlar da aynı ruhla hareket etmektedirler. Louvet, «kanunun önemli ve başlıca konusunun mülkiyetin esaslarını ve haklarını tayin etmek» olduğunu söyler (*Le legislation civil de la France*, t. p. 169). Portalis gerekçe lâyihasında: «Şahısların mülkiyet hakları kutsal olduğu ve hükümdar tarafından bile saygı gösterilmesi lâzım geldiği için bunun bir temel ilke olarak alındığı» söyler (Locre, t. VIII, P. 156). Bütün uyumsuzluk hallerinde Medenî Kanun mülk sahibinin hakkını himaye eder. Meselâ mülk sahibi, irtifâ hakkı sahibi tarafından arazisi üzerinde yapılan İslahatın bedelini ödemek zorunda değildir (Madde: 599). Avrupa'da da Orta çağlardan itibaren oluşmuş İngiltere müşterek arazileri, Alman köylülerinin orman ürünlerinden yararlanmasına ilişkin görenekler ve Fransa komün topraklarının yapısındaki, görenek, müşterek, zilliyet, kullanım hakkı gibi katmanlar birdenbire özel mülkiyet lehine ilga edildi ve toprak, doğa, nehirler, ormanlar ve bunların ürünlerindeki kullanım hakları tamamen sermayedarların mülkiyetine devredildi (Challaye, 1969, s. 88).

Dolayısıyla, aydınlanmayı takip eden Fransız devrimi yıllarında, Locke, Kant, Babaeuf, Rousseau, Robespierre gibi siyaset felsefecilerinin toplumu kurmak için gerekli bir unsur olarak, mülkiyetin niteliği, işlevi ve dozu tartışması büyük oranda sona ermiş olur. Artık, mülkiyet toplum için gerekli değil, toplum mülkiyet için gerekli bir şey haline dönüşmüş, mülk *Code Napolyon*'da da görüleceği üzere kutsal bir şey haline dönüşmeye başlamıştır.

Mülkiyet kutsallaştıkça da *res nullius* araziler, niteliği belirsiz araziler, ya da doğal ürünlerin atıklarını görenek hukuku etrafında kullanan, ondan istifade eden kır cemaatleri tekinsizleştirilmeye ve kriminalize edilmeye başlanır. Bunların en uzun soluklusu, 17-18. Yüzyıl boyunca Fransız komünlerinin, özel mülkiyete dönüştürülmesine karşı mücadele eden köylü isyanlarıdır (Rozental, 1956). İrlanda ve İskoçya kırsalında (Cahill, 2001; Thompson, 1993; Hardin, 1968) da benzer çitleme çalışmaları ve çitlemeye karşı mücadelenin bir tarihi vardır. Fakat siyaset felsefesi tarihinde asıl iz bırakan olay, Marks'ın ilk politik metinleri olarak tarihe geçecek olan, Ren-Wesfalya eyaletinde orman köylülerinin, ormandan kuru dalları ve odunları toplamalarının, hırsızlık olarak damgalanmasına karşı yazmış olduğu metinlerdir.

Marks, burada, sonraki yıllarda Kapital'in "Meta Fetişizmi" (Marks, 2011, 78) bölümünde formüle edeceği "ilişki" olarak sermaye-mülk anlayışına henüz gelmemiştir. "*Genç Marks*" mülkiyetin hukuk aracılığı ile sahip olmaya indirgenmesine ve mülkiyet hukukunun, göreneğin komün arazileri ve müşterekler üzerindeki kullanım hakkını tasfiye etmeye çalışmasına, Locke'un emek kategorisi, zilliyet hakkı, kır toplumunun görenekler-müşterekleri ve biraz da etik bir duruşla karşı çıkmaya çalışmaktadır.

"Zira, "yoksulların tüm göreneksel hakları, bazı mülkiyet tiplerinin, son kertede bu mülkiyetin özel ya da ortak olmasını tayin etmeyen belirsiz bir karaktere sahip olmasına dayanıyordu. "Melez ve belirsiz mülkiyet formasyonları"nın sert bir şekilde ortadan kaldırılması, bu "belirsiz mülkiyet" sahibi yoksullara yönelik yükümlülükler ile kamu ayrıcalıklarının eşzamanlı olarak kaldırılmasını da içerir." (Bensaid, 2017, s. 20)

Buraya kadar söylediklerimizi kısaca özetlemek gerekirse, kapitalizm genişlemeye karar verdiğinde, gözüne kestirdiği bölgeyi, doğa parçasını saf bir hukuki meseleye indirger. O bölge ile ilgili oluşmuş olan görenekleri ve müşterek hakları ve bu hakların sahiplerini kriminalize eder, devlet mekanizmasını kendisine memur eder bunu başaramadığı durumlarda da devleti kaotikleştirip kanunları askıya almaya zorlayarak bölgeyi tekinsizleştirir. Kapitalizmin kolonicilik dönemlerinde geliştirdiği bu refleks, sonraları dünya savaşları, etnik savaşlar, kentsel dönüşümlerle

(soylulaştırma/mutenalaştırma) giderek, kapitalizmin genetik kodlarından birisi haline dönüştü.

Kıtalar, ormanlar, madenler, nehirler, okyanuslar, ülkelerin ardından, kapitalizm tıpkı 19. Yüzyılın başında yaptığı manevraya benzer bir manevra ve o dönemde kullandığı argümanlara benzer argümanlarla, özel olarak insan bedenine ama genel olarak da biosa doğru genişliyor. Bu genişleme esnasında, insan bedeni de toplumsal bir ilişki ve öznellik alanı olmaktan çıkarılıp, tümüyle hukuki bir meseleye indirgeniyor (kadavra, beyin ölümü, yumurta bağı, sperm bankası, yumurta dondurma, biyolojik aile/akrabalık, organ bağışçılığı vb...). Dahası, insanı insan haline getiren toplumsal kültür, etik, ahlak, inançlar, beğeniler bu yeni biyolojikleşmiş sermaye ve hukukileşmiş biyoloji karşısında giderek daha çok anlamını yitiriyor.

Orta çağlar boyunca insan bedeni kutsaldı, dokunulmazdı, hatta onu birey yapan şey individual-bölünmez olmasından ileri geliyordu. Yine de insan bedeni ordu, ulus devlet, dini cemaatler, aile ve bireysel arzuların bir çatışma sahası bir müzakere alanı olagelmisti. Örneğin, İslamiyeti de kapsayan semavi dinler için bu dünyada insan bedeni, kişiye teslim edilmiş bir zimmettir. Ordu için bilhassa erkek yurttaşların bedeni iyi korunması gereken ama zamanı geldiğinde de harcanacak envanterdir. Ulus devletin yurttaşları için öngördüğü bedensel form ise özellikle erken dönemlerde bir tür zilliyet hukukuna benzer. Kişi bedeninin kullanım hakkına sahiptir, ama Hobbes'un Leviathan'ında anlatıldığına benzer bir şekilde, bütün yurttaşlar devlet mülkünü oluştururlar; 20. Yüzyılın erken dönemlerinde sıklıkla karşılaştığımız örneklerde de görüldüğü üzere, erkekler savaşa ve angarya çalışmasına, kadınlar ise doğurganlık için seferberliğe çağrılabilir. Öte yandan, bedenin otonomluğunu hissettirmek, modern insani haysiyetin en önemli veçhelerinden birisi olmuştur ve bütün modern kurumlar (kilise, ordu, devlet daireleri) dostlar-düşmanlar hukukunu oluştururken (Schmitt, 2007) ölü ya da diri bedenlere ne yaptıkları/yapmadıklarına özel bir ihtimam göstermişlerdi. Bedenin niteliğine ilişkin bu muğlaklıklar; tıpkı orta-çağ ile çitleme arasındaki dönemde arazilerin niteliğinin belirsizliğinin köy komünlerini otonom/muhtar kılmasına benzer bir şekilde; insan bedeni üzerinde süren müzakereler, çatışmalar ve bu bedenin mülkiyetinin belirsizlikleri, erken modern öznenin hayatını daha kabul edilebilir, daha eğlenceli, daha umutlu ya da en azından gelecekte umutlu, modernliğin kurumları tarafından sıkıştırılmış olsa da yinene de kendi bedenini sergilemek için toplumsal bir sahnesi olan, kendisine zimmetlenmiş beden üzerinde çeşitlemeler yapabilen bir özne kıldı.

Ama artık, kapitalizm biyolojikleşebildiği oranda biyolojik olanı da sermaye ve mülk haline getiriyor. Arjantin devlet başkanı Mileu'nun yoksullara vaadi, böbrek satışlarının serbest bırakılması (Buenos Aires Herald, 2023), Kıbrıs artık yalnızca narkotik, kumar ve sex turizminin değil, yumurtalarını satan (Mutlu, 2023) ve taşıyıcı annelik yapmak isteyen kadınların da uğrak yeri, Ukrayna, Balkanlar ve Doğu Avrupa'da yoksul kadın demek artık yalnızca potansiyel sex işçisi demek değil, aynı zamanda bu coğrafyalar taşıyıcı anneler ve taşıyıcı anne olmaya hazırlanan kadınlarla dolu (Ragone, 2019). Bedenlerin ve biyolojik dünyanın, mülkiyet haline getirilip, organlara ya da patentlere indirgenerek hukukileştirilmesiyle, biyolojik dünya ya da beden parçaları ne kadar, hangi durumlarda ticaretin konusu olabilir ya da olamaz tartışmalarıyla, Marks'ın 1842'de orman köylülerinin odun hırsızı haline getirilmesine ilişkin yazdıkları yere varıyoruz:

"Dahası, eğer kesilen odunun üçte biri aşırırsa, bu kesilen odun mülk sahibinin bir ürünüdür. Kesilen odun halihazırda işlenmiş odundur. Mülkiyetle olan doğal bağ mülkiyetle olan yapay bağın yerini alır. Bu yüzden kesilmiş odunu aşırı, mülkiyeti aşırır. Öte yandan eğer söz konusu olan ince dal parçalarıysa mülkiyetten herhangi bir şey koparılmış olmaz. Mülkiyetten, zaten ayrılmış olan şey ayrılır. Odun hırsızı kendi muhakemesinde mülkiyete karşı bir yargı taşır. İnce dalları toplayan kişi bir yargıyı, bizzat mülkiyetin doğasının getirdiği bir yargıyı ifa etmekle yetinir: siz sadece ağacın sahibisiniz, fakat ağaç artık söz konusu ince dalların sahibi değil." (Akt. Bensaid, 2017, s. 88)

Dolayısıyla, modernliğin erken dönemlerindeki doğa ve ürünleri kime ait tartışmasının bir benzerini, günümüzde daha yüksek sesle beden ve ürünleri aslında kimin tartışması üzerinden yapıyoruz. Örneğin İspanya, Belçika ve İsviçre’de özellikle böbrek hastaları kolaylıkla organ bulmaktadır. Bunun sebebi, bu ülkelerin yurttaşların bedenini bir tür müşterek gibi görmeleri, bedeni kişiye zimmetlenmiş bir zilliyet mülkü olarak görmeleridir. Zira bu ülkelerde kişi beyin ölümüyle ölürse, organlarını otomatik olarak bağışlamış sayılır, varsayılmış müsaade denilen bu sisteme girilmez, zaten her beden otomatik olarak verici sistemine kayıtlıdır, fakat sistemden çıkılabilir. Sistemden çıktığınızda ise size daraltılmış bir sosyal güvenlik hizmeti ya da kendi bütçenizden karşıladığınız bir sağlık hizmeti sistemi karşılar (Lock 2002; Crowley-Makota&Lock, 2008). Çin (Kilgour, Gutmann, Matas, 2016 ve İsrail gibi (Hughes&Boström, 2012) militer rejimlerde ise devlet özellikle muhalifler ve düşman grupların bedenlerine karşı mülkün temellük edilmesi demek olan müsadere hukuku yürütür, bedenin biyo-sermaye olarak müsadereye dönüştürülmesi daha önce, Paraguay ve Şili darbelerinde, Yugoslavya iç savaşında da savaşın taraflarının birbirlerine karşı yaptırımlarından birisidir. Amerika’nın kimi eyaletlerinde ise ölü bedeni bir tür miras olarak kalabilmekte (Sharp, 1995, 2001), varisler ölümlerini kadavra merkezlerine ya da değişik farmakolojik, medical kuruluşlara ya da sigorta şirketlerine ve otomotiv sektörüne hizmet veren çarpışma testi merkezlerine satabilmektedirler. Ki giderek genişleyen bu beden-mülkiyet-ticaret çemberinin yeni start-up’ı kanibalizmin etik hale getirilmesi ve ölü bedenin yiyeceğe dönüştürülmesi için sürdürülen tartışmalardır.

Beden, organ, kadavra, doku, kemik, uzuv, kobay hatta yiyecek olarak mülkün ve sermayenin değişik biçimlerine aldıkça burada bu sermaye-mülkiyet ilişkilerinin bir piyasa ile ilişkisel bir şekilde genişlemesi ne kadar kaçınılmazsa, arzın yeterli olmadığı koşullarda bedenin metanın değişik formlarında karaborsaya düşmesi de aynı düzeyde kaçınılmaz (Hogle, 1999; Schepher-Hues, 2003; Cabral, 2023; Cheney, 2006)

3. Patent, Kontrat, Yeni Efendi

Aydınlanma dönemi boyunca, Rousseau, Bentham, Montesqui gibi düşünürler, mülkiyet hakkında benzerlikler ve ayrılıklar taşıyan kimi görüşler ortaya atmışlarsa da mülkiyet hukuku, 19. Yüzyıla kadar büyük oranda Locke’tan esinlenmişti ve emek² ile edinilmiş mülk Code Napolyon ile Roma hukuku arasında kurulmuş köprülerle, Medeni Hukuk’un kutsal içtihatlarından birisi haline getirilmişti. Mülkün niteliği, işlevleri, edinimi hakkındaki bu tartışmalar, en azından görünüşte Locke’un ortaya attığı tez üzerinden, erken kapitalist dönemde, emek aracılığı ile edinme şeklinde görülmüş ve sonrasında Avrupa’daki diğer medeni kanunlara esin verecek olan Code Napolyon da Locke’un emek³ ile edinilmiş mülkünü kutsal kabul etmiştir.

Aydınlanma ve Fransız Devrimi’nin kurmaya çalıştığı mülkiyet hukuku ile Avrupa kapitalizminin sergilediği pratik arasında büyük bir yarıklık vardır, çünkü mülkiyetin kutsal hukukun yumurtasını çatlatıp kovuğunu büyütmesine dönük girişimlerle doludur: Speenhamland (Patriquin, 2007), yoksulların dayanışma kurumlarının tasfiyesi, manastırların kapatılması, yoksulların mekansızlaşması ve dilencililiğin berduşluğun yaygınlaşması, kır cemaatlerinin tasfiye edilmesi, yoksulların yaşamını sürdürülebilir kılan, müştereklerin ve mülkiyetin belirsiz formlarının tasfiye edilmesi. Tüm bunlar mülkiyetin niteliğini ve biçimlerini genişletirken, mülk edinmenin hukuki niteliğinde de net bir değişikliğe yol açar.

Tüm bunları iki temel başlıkta toparlayabiliriz: Birincisi, Avrupa’da yaşanan çitleme saldırılarının ardından, mülkiyet: müşterekler, res nulusius gibi belirsiz formlardan ve siyaset felsefesi mülhazalarından arındırılır ve net bir şekilde, sahip

² Marks’ın ekonomi politik yazılarında en fazla eleştirdiği iki mesele, kendinden önceki iktisatçıların emek üzerine yazdıklarıdır. Locke’un emeği muğlak bırakması, Ricardo’nun da emek zaman ile maliyeti eşitlemesi ve böylelikle artı-değeri görünmez kılması Marks’ın, kendinden önceki klasik ekonomi politikçileri en fazla eleştirdiği konulardır.

³ Buradaki emeğin niteliği basitçe el emeğinden ziyade, toprağı işlemek, ticaret yapmak, kafa yormak, kol emeğiyle çalışmak gibi oldukça geniş bir spektrumu kapsar.

olma olarak tanımlanır. Artık, ona sahip olmuş olmak önemlidir. Bu sahipliğin (possession) nedenselliği, ele geçirme, gasp, temellük, müsadere vb. hiçbir önemi yoktur. İkincisi, köleliğin tasfiyesinin ardından kontratlar aracılığı ile köle bedenine ilişkin tutumlar toplumsallaştırılmış, yani tavır, davranış, alışkanlıkların yani bedensel ve bilişsel tutumların kontratlarla kontrol altına alınmasının ardından, mülk bedenleşmiş, bedenler de kölelikten boşalan alana müşteri, çalışan olarak yerleştirilmiştir. Benzer bir şekilde, fikri mülkiyet yasaları ve patentler aracılığıyla da zihinsel emek mülk haline gelebilmeye başlamıştır.

Sahip olunanın emeği aracılığı ile sahip olmaktan, doğrudan ve bizzat sahip olmaya şeklinde formüle edebileceğimiz bu mülkiyet hukuku değişikliğini, köleciliğin Amerika'da ve bütün dünyada lağvedilmesinden sonra gelişen mülkiyet ve sermaye ilişkileri olarak tanımlayabiliriz. Başka türlü söylersek, önceki bölümde anlatmaya çalıştığım, mülkiyetin gri alanlarının tasfiyesi ve mülkiyetin net bir sahip olma hukuku olarak kendisini tanımlaması ile sermayenin antropomorfikleşmesi ve giderek biyolojikleşmesi arasında doğrudan bir ilişki var.

Siyaseti ya da iktisadı bir tür beden gibi düşünen sistemler epey yaygındır. Özellikle Galen ve Wesalius'un kardiyovasküler sistemi deşifre etmesinin ve Darwin'in evrim teorisini bilim dünyasına kazandırmasının ardından gelişen pozitivist siyasi yaklaşımlar, toplumun bir beden olarak düşünülmesini getirdi. Foucault (2003) bu yaklaşımı *Cinselliğin Tarihi* isimli çalışmasında anatomo-politik olarak tanımlar. Aydınlanma döneminde anatomo-politik olarak görülen bu toplumsal beden, Marks'ta birdenbire, gotik edebiyatın da etkisiyle, gotik bir gerçekliğe bürünür. Sermayedarın bedeni zombileşmiş vampire dönmüş, işçinin bedeni ise ucubeleşmiştir (McNally, 2011). Ölü emeği gasp etmiş sermayedar kan emici bir vampire, canlı emeğini satmaktan başka çıkar yolu olmayan işçiler ve yoksullar ucubeye dönerken, Karl Marks'ın *Das Kapital*'de anlatmaya çalıştığı şey aslında tam da burasıdır, sermayenin giderek şeytani özerkleşmesidir.

İşçiler ve sermayedarlar, gotik imgelemin öğeleriyle insanlıktan çıkarken, sermayenin bizzat kendisi giderek daha organize hale gelecek olan antropomorfik bir karakter kazanır. Bu antropomorfikleşmenin tarihsel kimi uğrakları var, bunlardan en önemlisi Antabellum öncesi Amerikan tarihinde, 1850 Köle Ticareti anlaşmasıdır. Bu anlaşma uyarınca köleleri 'koruyan' kimi kanun maddeleri, fiilen ve yasal olarak askıya alınır, köleler kaçtıkları özgür eyaletlerden geri getirilecek ve alınıp satılmaya devam edileceklerdir. Tom Amca'nın Kulübesi kitabının yayıncısı Jewett bu meseleyi şöyle değerlendirir: "*Meta, kölede insan oluşunu kutlamaktadır*" (Best, 2004, s. 4).

Öte yandan, metanın kölede insan oluşunu kutlaması çok da uzun sürmez ve bu süreçte sermayenin organik/antropomorfik karakter kazanmasında iki önemli tarihsel dönüşüm yaşanır. Bunlardan ilki, yukarıda da defaten bahsettiğimiz, mülkiyetin edinilmesine ilişkin hukuki içtihatları Locke'tan esinlenmiş paradigmanın yerini, sahip olmaya bırakması ve köleliğin kaldırılması.

Öte yandan, bir başka mesele de köleliğin, fiilen ya da yasal olarak 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren askıya alınması meselesidir. Kapitalizmin mülk ilişkilerine ilişkin en iyi bilinen bölümlerden birisi, E. P. Thompson ve İngiliz Marksistlerinden dolayı, çitleme saldırısıdır, fakat, fikri mülkiyet hakları ile köle hukuku arasındaki doğrusal ilişki pek bilinmez. Köleliğin kaldırılması ile, (eski)köle, bir beden olarak artık doğrudan bütün eti kemiği ve davranışlarıyla bir kimseye ait olan bir şey olmaktan çıkar. Bu yüzden, kölelik döneminde köle-efendi ilişkilerinin bir parçası olarak denetlenip, kontrol altında tutulabilen ve kölenin bedensel-zihinsel bütün emek biçimlerinden istifade etmeyi mümkün kılan yaptırımlar ve kanuni düzenlemeler 'geçersiz' hale gelir ve böylelikle çalışma, emek, mülkiyet gibi pek çok mesele yeni bir tanımlamaya muhtaç hale gelir. İşte bu noktada, kontrat dediğimiz şey, köle hukukunun ortadan kalkmasıyla birlikte, insan bedeni, yetenekleri ve davranış biçimlerinin bir kısmının ya da tümünün kapitalist sistemin mülk ilişkilerinin bir parçası olmasını sağlayabilen şeydir.

Köleliğin kaldırılması ile mülkiyet hukukunda büyük bir boşluk ortaya çıkar. Zira geçmişte insan olmayan⁴, mülk olarak sayılan ve hem fiziki hem de entelektüel bütün emeklerinin doğrudan sahiplerinin olduğu insanlar artık ‘insan’ gibi görülmeğe başlamıştır. Başka türlü söylemek gerekirse, köle sahiplerinin, kölenin yalnızca emeğini değil bütün bedenini ve fiziki-duygusal hayatını kapsayan kölelik tertibatı yani mülkün bedenleşmesi olarak kölelik ortadan kalkınca, bu açığı ikame edecek bir şeye ihtiyaç duyuldu: mülkün bedeni olarak şirket tüzel kişiliği, fikri mülkiyet hakları ve patentler.

Bu genişlemenin en meşhurlarından birisi 1860’lar boyunca piyano-müzik dâhisi kör köle Thomas Wiggins’in üzerinden süren tartışmadır. Bu tartışma özgün piyano eserleri ile piyano rolları (Best, 2004) arasındaki fikri mülkiyet haklarına eklenir ve soru şurada düğümlenir: Thomas Wiggins ile piyano arasında nasıl bir fark vardır ve eğer varsa onun ürettiği eserlerin mülkiyet hakları kimde olacaktır, onun kölelikten kurtulmuş ailesinde mi, yoksa eski köle sahibi olması hasebiyle fikri mülkiyet haklarını elinde tutan ... ailesinde mi?

1898’de yaşanan Brett Vs. Ebel davasında mahkeme devredilmiş işletmedeki müşteri ilişkilerini oranın müdavimlerinin mekân ile kurmuş oldukları ilişkiyi de mülkiyetin bir parçası olarak görür ve işyerini satan eski işletmecinin yeni kurduğu işyerine müşterilerini davet etmesini mülkiyet haklarının ihlali olarak görür (Best, 2004).

Peabody Vs. Norfolk (1868) davasında ise Peabody eski işletmesine ilişkin bir takım ticari sırları Norfolk’a aktarır. Mahkemenin yapmış olduğu içtihat mülkiyetin bir başka köşe taşı olur: “sır tutmak, mülkiyetin yasal bir parçasıdır”

Bir piyano ile piyanist arasındaki farkı ortadan kaldırmak, sır tutmayı ve müşteri çağırılmayı mülkiyetin parçası haline getirmek vb. gibi yüksek mahkeme içtihatlarının yaptığı şey, aslında bir yandan kölelik hukukundan doğan kontrol mekanizmalarını tamamlamak için, insani tutumları/davranışları mülkün parçası haline getirmek, diğer yandan da mülkü ve sermayeyi antropomorfik hale getirmektir (Luck, 2014).

Zira bu tutumlar ve davranışlar, patent ve fikri mülkiyet hakları ile kontrol altına alınırken, bunların piyasadaki işlerliği de şirket tüzel kişiliği aracılığıyla antropomorfikleştirilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla, konumuz bağlamında, şirket tüzel kişiliğinin temelde ikili bir işlevi var birincisi sermayenin antropomorfikleşmesini temsil etmek ikincisi de kölelik hukukunun cebri yönünü mülkiyet hukuku aracılığı ile ikame etmeye çalışmak.

Dolayısıyla, sermayenin kendisi şirket tüzel kişiliği, fikri mülkiyet hakları ve kontratlar aracılığı ile kapitalist organizasyonun önemli bir parçası olmaktan ziyade, antropomorfik, organik ve giderek spekülatifleşen ve insani görünümü geliştikçe özerkleşip şeytanileşen bir şey.

Kapitalizm erken dönemlerde doğaya doğru genişlemiş (koloncilik ve çitleme) endüstriyel olgunlaşma döneminde de insan bedenine ve davranışlarına genişlemiştir (kontratlar, patentler ve fikri mülkiyet hakları). Artık, mülkiyet biçimlerinin müphemliğinin ortadan kaldırılması (Çitleme) ve kontrat-patent-fikri mülkiyet yasaları ile genişleyen mülk aynı karakteristiklerle, biyosa doğru daha büyük bir genişleme içinde.

Kölelik defaten vurgulandığı gibi hukuken ortadan kalkmış olabilir, ama kölelik uygulamaları, kölenin bedeni ve zihnine tam hakimiyet arzusu, çok değişik biçimlerde, köle-efendi diyalektiğinin yeni formu, fikri mülkiyet hakları ve şirket tüzel kişiliğine devredilmiştir. Fikri mülkiyet hakları, önce şirket tüzel kişiliği etrafında gelişse de sonraları özellikle neo-kolonciliğin yeni çitleme biçimi diyebileceğimiz patentleme çalışmalarıyla insan bedeni/emeği ve toprağın kontrolünden, insan ve doğayı biyolojik olarak metalaştıran, bütün doğayı ve biyolojik alanları koloni toprağı ve köle bedenine dönüştürebilen/dönüştürecek olan yeni bir alana doğru sıçradı. DNA’nın keşfi, IVF teknolojilerinin gelişmesi, sermayenin yalnızca endüstri tarafında değil, insan bedeni ve

⁴ Amerikan köle hukukunda köle, pek çok diğer muadili gibi, dört ayaklı, varlık ile hiçlik arasında, ölü vb. olarak görülür ama insan olarak görülmez.

tarımsal alanda da biyolojikleşmesi köle efendi diyalektiğinin yeni boyutları. Dolayısıyla, şirket tüzel kişiliği ile başlayan ve tohumların, genlerin, tedavinin fikri mülkiyet hakları ve patent adı altında tekelleştirilmesi sürecini, yeni efendi-köle diyalektiği olarak görebiliriz, ki üstelik buraya örneğin, Afrika ya da Latin Amerika'daki AIDS (Biehl, 2005) vakası üzerinden bakarsak, artık efendiyi köleye bağımlı kılacak, mekanizmalar da tasfiye olmuş görünmektedir.

4. Yeni Köle ve Biyo-Koloniler

Sermayenin biyolojikleşmesi, patentleme ve bunların sonucunda ortaya çıkan neo-koloncilik, bir yandan Foucault'un ve biyo-politik külliyyatın sorduğu, bedenın sahibi ya da sahipleri kim sorusunu yavaş yavaş işlevsizleştirirken, diğer yandan da biyosta köle efendi diyalektiği nasıl kuruluyor sorusunu ortaya çıkarır.

Kölelik köle ile efendi arasında bir ilişki biçimi olarak 19. Yüzyıl boyunca, hukuki olarak birkaç kez yeniden tanımlandı ve sonra da tedricen yasaklandı. Öncelikle, köle dediğimiz şey, tıpkı toprak gibi gayri-menkul bir şey olarak görülüyordu ve toprakla birlikte alınıp satılıyordu. Fakat 1850'lerde yapılan düzenlemelerle birlikte, köle mülkiyetinin niteliği değiştirildi, birincisi köle hem menkul hem gayri-menkul bir mülk haline getirildi, ikincisi köle hem insan hem de hayvan haline getirildi, üçüncüsü de köleliğin aileye miras kalması için köle tıpkı krallığın ölümsüzlüğüne benzer bir şekilde hem ölümlü hem de ölümsüz hale getirildi. Kölenin mülk olarak bu karmaşık hukuku sayesinde, 1850'ler boyunca kölelerin topraktan bağımsız alınıp satılması, köleliğin çocuklara miras kalması ama aslolarak, kölelerin başka 'özgür' eyaletlere kaçarak kendilerini özgürleştirmeleri kesin olarak engellenmiş oldu (Luck, 2014).

Dolayısıyla, 19. Yüzyılın ele geçirme/sahip olmaya dayanan mülkiyet hukuku, zaten ele geçirilmiş olan köleleri, toprağa bağlı aynı sermayenin bir parçası olmaktan çıkartıp, menkul, gayri-menkul, insan-hayvan, ölümlü-ölümsüz hale getirdi. Köleliğin kaldırılması ile birlikte, köleliğe atfedilmiş olan bütün bu hukuki angaryalar, şirket tüzel kişiliği üzerinden, şirket ile çalışanlar arasında yeni türde bir köle-efendi diyalektiğine tahvil edildi.

Uluslararası şirketler, yeni-kolonici dalgayı başlattıklarında, Avrupa'nın değişik yerlerinde 17-19. Yüzyıl boyunca gerçekleştirmiş oldukları çitleme hareketlerini yeniden aktifleştirdiler, fikri mülkiyet hakları ve patent meselesinin bağlayıcılığı çoğu köle sahipliği hukukundan hem zamansal hem de mekânsal olarak daha derinlemesine olarak güncellendi, bunu özellikle doğum teknolojileri, tohum patentlenmesi, DNA ve farmasötik endüstri alanında net bir şekilde gözlemledik. Sonuç olarak, kapitalizm 20. Yüzyıl boyunca kendisini orta sınıflaştırmaya çalışmış olsa da, her başı sıkıştığında 18-19. Yüzyılın köle hukuku çağırılmaktan imtina etmedi.

Bu konudaki en ilginç olaylardan birisi geçtiğimiz günlerde püritenlik, cadı avı, ırkçılık (Ku Klux Klan), kolonicilik ve kölecilik uygulamalarının anavatanı sayılabilecek Virjinya eyaletinin Fairfax bölgesinde, bir yargıç, ayrılmış eşler arasındaki bir embriyo anlaşmazlığını, 1849 yılındaki bir kölelik kanuna atıfta bulunarak karara bağladı. Honeyhline ve Jason Heidemann 2018 yılında boşandı. Evlilikleri sırasında Heidemann'lar gebe kalmakta güçlük çektikleri için tüp bebek yöntemini kullanmışlar ve üç embriyo elde edip dondurarak saklamaya başlamışlardı. Bir süre sonra, bu embriyolardan birisi kullanılmış ve bir kız çocuğu doğmuş ve iki embriyo saklanmaya devam etmişti. Boşanma sırasında Heidemann'lar embriyoları ele alan bir mal rejimi anlaşması imzalamışlar ve embriyoların tasarrufunu daha sonraki bir tarihte anlaşma ya da mahkeme kararıyla çözülmek üzere ertelemişlerdir. Taraflar embriyolara ortaklaşa sahip olmaya devam etme ve bu süre zarfında saklama masraflarını karşılama konusunda anlaşmışlardır. Boşanmadan sonra, Bayan Heidemann kemoterapinin kendisini kısırlaştırması nedeniyle kalan embriyoları daha fazla çocuk sahibi olmak için kullanmak istemiştir. Bay Heidemann bunu kabul etmemiş, bunun iddia ettiği "üreme özerkliği" hakkına müdahale olduğunu düşünmüştür, bunun üzerine, Kasım 2021'de Bayan Heidemann, yerel mahkemeye, evlilikten kalan mülklerin bölünmesi ve saklanan

embriyoların her ikisinin veya birinin kendisine verilmesini talep etmiştir (Fairfax County Courthouse, 2023). Bunun üzerine, Bay Heidemann mahkemeye şu argümanlarla itirazda bulundu: öncelikle federal yasa uyarınca "insan fetal dokusu" nu satmak/devretme yasaktı, ikincisi embriyolar parasal değeri olan 'mal veya menkul' değildi, bu yüzden de bölünemezdi, üçüncüsü evlilik anlaşması gereğince embriyolar onun izni olmadan kullanılamazdı, dördüncüsü buna izin verilmesi bay Heidemann'ın üreme özerkliğine ilişkin haklarının ihlali anlamına gelecekti. Mahkeme, Bay Heidemann'ın embriyoların bölünmesini engelleyecek bir kişisel "üreme özerkliği" hakkına sahip olduğu yönündeki argümanını tamamen reddetmemiştir. Mahkeme bunun yerine, bu tür argümanların davanın daha sonraki bir aşamasında değerlendirilmesi gerektiğine karar vermiştir. Bay Heidemann, embriyoların Va. Code § 8.01-93 uyarınca bölünemeyeceğini, çünkü "*mal veya menkul*" *olmadıklarını*, "*farklı, benzersiz ve değiştirilebilir olmadıklarını*" söylemiş ve dolayısıyla arazi parsellerinden farklı bir karaktere sahip olduklarına itiraz etmişti. Oysa, mahkemeye bakan yargıç Gardiner, Bay Heidemann'ın evlilik sözleşmesini imzalayarak embriyoları mal muamelesi yapmayı zaten kabul etmiş olduğunu iddia etmiştir (Barakat, 2024; Hauser, 2023)

Dahası, mahkeme, tüzükte atıfta bulunulan "mallar veya menkuller" in, bölünmekte olan gayrimenkulün üzerinde bulunan veya ona iliştilmiş kişisel mülklerle sınırlı olmadığını iddia etmiş ve 19. Yüzyılda köle ve toprağın bölünebilirliği üzerine oldukça hukuki/tarihsel birtakım atıflarla mülkün bölünebilirliği üzerine içtihat hazırlamıştır. Gardiner'in atfettiği bu tarihsel sürecin başlangıcında, sadece gayrimenkuller bölünebiliyordu. ABD kanunları, bunu kişisel mülkleri de kapsayacak şekilde genişletti ve uzun yıllar boyunca köleleştirilmiş kişileri de bölünebilir mülk tanımına dahil etti. 1849 yılına gelindiğinde, köleleştirilmiş kişiler aynı olarak bölünebilir (ortak mal sahipleri arasında bireysel olarak bölünebilir) veya satışa tabi tutulabilirdi (örneğin, tek bir kişi satılır ve gelir eski sahipler arasında bölünür). 1819'dan önce, köleleştirilmiş kişilerin bölünme amacıyla üzerinde yaşadıkları ve çalıştıkları gayrimenkule bitişik mülkiyet hakları olarak kabul edilip edilmeyeceği konusunda kanun belirsizdi.

Yargıç Gardiner'in görüşüne dönecek olursak. 1819 yılında çıkarılan bir kanunla "*tüm zenci ve melez kölelerin ... kişisel mülk olarak kabul edileceği, alınacağı ve hükme bağlanacağı*" ilan edilmiştir. Yargıç Gardiner, kölelikle ilgili kullanımına odaklanarak, taksim yasasının yasama geçmişi üzerine yaptığı çalışmadan, bugünkü taksim yasasının, Va. Code § 8.01-93'ün araziye bağlı olmayan kişisel mülkleri de kapsayacak şekilde yorumlanması gerektiği ve bununla ilgili olarak kullanımının, malların veya menkullerin bölünen arazide bulunduğu veya araziye bağlı olduğu durumlarla sınırlı olmadığı sonucuna varmıştır. Yargıç Gardiner, insan embriyolarının yasal statüsünün köleliğe benzediğini tespit etmemiştir, ancak görüşü bu tür düşünceleri teşvik etmektedir.

Yargıç Gardiner, Bay Heidemann'ın dondurulmuş embriyoların federal yasalar uyarınca satılamayacağı için bölünemeyeceği yönündeki argümanını reddetmiştir. "İnsan fetal dokusunun" para gibi bir bedel karşılığında satılamayacağını söyleyen federal bir yasa vardır. Bu argümanla ilgili sorun, tüzüğün "insan fetal dokusunu" ölü bir insan embriyosu veya fetüsünden alınan doku veya hücreler olarak tanımlamasıdır. Bu davada üzerinde tartışılan embriyolar dondurularak saklanmıştır. Dikkat çekici bir şekilde, ölü embriyolar veya fetal dokular, en azından Virginia Eyaletinde, yaşayanlardan daha fazla yasal korumaya sahiptir. Tüm bu argümanları reddeden mahkeme, Bay Heidemann'ın itirazlarını reddetti ve eski eşinin taksim davasının bir sonraki aşamaya geçmesine izin verdi.

Bu davada yapılan içtihatların en önemlilerinden birisi, insan ile mal/mülk, sanat eseri ile meta arasındaki temel ayrımın 19. Yüzyıl boyunca sınırını çizen meselelerden birisi olan 'biriciklik'in yeniden tanımlanmasıdır. Daha önce bahsettiğimiz Köle Piyanist Tom'un köle mi yoksa özgür mü olduğu, fikri mülkiyet hakkı, patent hakkı ve piyasada alınıp satılan metalar arasındaki fark temelde bu biriciklik meselesi üzerinden çizilmiştir. Bir şey biricikse, yeniden üretilmiyorsa, o insandır ya da sanat eseridir, bu

bakımdan köle hem bir üretim aracı hem de meta olarak biricik değildir, aynı şekilde Schopen'in bir piyano eseri biriciktir ama piyano rollu biricik değil bir metadır. Bütün 19. Yüzyıl ve 20. Yüzyılın erken dönemlerinde, insan hakları, fikri mülkiyet hakları ve patent meselesi temelde bu biriciklik meselesi üzerinden şekillenmiştir.

Yargıç Gardiner'in yapmış olduğu içtihat, bu anlamıyla da son derece ilginçtir, insan embriyosunu biricik olmayan bir şey olarak tanımlayarak, menkul ve gayri menkuller ile birlikte bölünebilen, miras bırakılabilen ve belki de alınıp satılabilecek, herhangi bir sıradan meta derekesine indirgemıştır. Üstelik bunu da kölelik hukuku ve kölelik hukukundan ticarete, mülkiyet ilişkilerine kalan kanunlarla mesnetlendirmiş ve köle hukukunu çağıran tehlikeli bir içtihat yapmıştır.

Mülkiyetin köle biçiminin çağrılması şimdilik münferit ve bir yargıcın aşırı yorumu gibi görünüyor olabilir. Ama aslında öyle değil. 1950'li yıllarda DNA'nın keşfedilmesiyle birlikte hem insan bedeni hem de okyanuslardaki bakterilerden tarımsal tohumlara, ilaç formüllerinden patojenlere kadar pek çok biyolojik ünite fikri mülkiyet hukuku üzerinden patentlendi ve insanlığın/doğanın parçası olmaktan çıkartılıp, şirketlerin taşınır/taşınmaz mülkleri arasına eklendi.

5. Sonuç

Sonuç olarak, tıbbi ya da biyolojik olarak başlayan araştırmalar, medical, farmakolojik ve yer yer bilişim teknoloji firmalarının işin içine girmesiyle birlikte, büyük oranda başladıkları noktanın ötesinde. Sağlık, ilaç, yazılım, organ nakli bunların hepsi büyük oranda piyasalaşmış durumda. Dahası, bu alanlar piyasalaşırken, bu alana yapılan yatırım, sermaye büyüyor ve tüm bu değişikliklerle birlikte, sermaye ve mülkiyet karşılaşmış olduğu bu yeni biyolojik meta-piyasaları, sistemin içerisinde tanımlı fikri mülkiyet hakları, mülkiyet hukuku ve piyasanın genel arz-talep dengeleri içerisinde tanımlamakta ve dolaşıma sokmakta güçlük çekiyor.

İşte bu yüzden, biyo-sermaye organları, beden sıvılarını, yumurtaları, sperm ve kanı, dokuları ve uzuvları, korneayı ve anne rahmini değişik biçimlerde mülk haline getiriyor, ahlaki-kültürel kodlara bağlı olarak bunları kiralyor, dolaşıma sokuyor, satıyor, mülk haline getiriyor. Açmaza düştüğü noktalarda ise, tıpkı kapitalizmin doğarken köleliğin tedavülünden kalkmakta olduğu dönemlerdeki mülkiyet hukukuna ilişkin içtihatlerden faydalanyor. Dolayısıyla, biyoloji ve tıp alanındaki gelişmeler, insan bedeninde, bitkilerde, okyanuslarda genel olarak canlılar dünyasında yapılan keşifler ayakta alkışlanması gereken gelişmeler olmaktan ziyade, kapitalizm ve mülkiyetin genel tarihi ile birlikte düşünüldüğünde, ihtiyatla yaklaşılması gereken süreçlerdir. Bu ihtiyatı vurguyu güçlendirmek için, kapitalizmin erken dönemlerinde kullanılıp terk edilmiş gibi görünen ama sistemin arka planında çalışmaya devam eden ve sistem açısından hala hayati olan iki talan aygıtını, çitleme ve köleliği görünür kılmaya çalışmak son derece önemlidir. Çitleme kapitalizmin erken dönemlerinde doğanın kolonize edilmesi, köylülüğün tasfiye edilmesi ve özel mülkiyetin müşterekler karşısında genişletilmesi için kullanılmış en önemli aparatlardan birisidir: 17-19. Yüzyıllar arasında doğal kaynaklar için yaygınca kullanılmış olan bu aparat, şimdi genel canlılığın ve bedenin müsadere edilmesi için kullanılmaktadır. Çitlemenin, dolayısıyla mülkiyetin, genel biyolojik dünyaya ve bedenlere doğru genişlemesine müsaade eden şey ise fikri mülkiyet hakları ve patentlerdir, ne var ki hem fikri mülkiyet hakları hem de patentler, köleliğin kaldırılmasından sonra, sermayenin ve mülkiyetin antropomorfikleşmesinin hem de insan bedeninin tümünün değilse bile, belirli yeteneklerinin, davranış kalıplarının hatta beğenilerinin mülkiyete ve ticari tahditlere dahil edilmesidir. Ki, bilhassa Amerika'daki mahkemeler, beden/biyoloji meselelerinde açmaza düştüklerinde, çareyi kölelik yasalarına atıfta bulunmakta aramaktadırlar. Dolayısıyla, çitleme ve kölelik hukukunun kapitalist sistemden tasfiye edilmediğini, bunların merkantalist dönemden beri kapitalizmin en önemli aparatları olduğunun altını çizmek, çitleme saldırısının doğal kaynaklardan beden ve biyolojik yaşama doğru

genişletildiğini, bu genişlemenin de kölelik yasaları ile ilişkili hukuki düzenlemeler ile nasıl güvence altına alındığını anlamak son derece önemlidir.

Kaynakça

- Berger, B. (2006). It's not about the fox: The untold history of Pierson v. Post, 55, *Duke Law Journal*, 1089-1143
- Bensaid, D. (2017). *Mülksüzler: Marx, Odun Hırsızları ve Yoksulların Hukuku*. Dipnot Yayınları: Ankara.
- Challaye, F. (1969). *Mülkiyetin Tarihi*. Remzi Yayınevi: İstanbul
- Lock, M. (2002). *Twice Death: Organ Transplant and Reinvention of Death*. University of California Press: London.
- Lock, M., Crowley-Makota, M. (2008). Situating The Practice of Organ Donation in Familial, Cultural, and Political Context. *Transplantation Reviews*, 22, 154–157
- Kilgour, D., Gutmann, E., Matas, D. (2016) *Bloody Harvest/The Slaughter*. https://endtransplantabuse.org/wp-content/uploads/2017/05/Bloody_Harvest-The_Slaughter-2016-Update-V3-and-Addendum-20170430.pdf
- Boström, D., Hughes-Schepher, N. (2012). The body of the enemy. <https://static1.squarespace.com/static/57b1ba7746c3c4e559a7a8c5/t/5a33a73753450a16519856f1/1513334584865/Body+of+the+Enemy-NS-H%26Bostrom.pdf>
- Sharp, L. (1995) Organ transplantation as a transformative experience: Anthropological Insights into the Restructuring of the Self. *Medical Anthropology Quarterly*, 9, 357-389
- Sharp L. A. (2001). Commodified kin: death, mourning, and competing claims on the bodies of organ donors in the United States. *American anthropologist*, 103(1), 112–133. <https://doi.org/10.1525/aa.2001.103.1.112>
- Best, S. M. (2004). *The fugitive's properties: law and the poetics of possession*. University of Chicago Press: Chicago
- Luck, C. (2014). *The Body of Property: Antebellum American Fiction and the Phenomenology of Possession*. Fordham University Press: New York <https://doi.org/10.1515/9780823263028>
- Fairfax County House (2023) Honeyline Vs. Jason
<https://www.fairfaxcounty.gov/circuit/sites/circuit/files/assets/documents/pdf/opinions/cl-2021-15372-honeyhline-heidemmann-v-jason-heidemmann.pdf>
- Barakat, M. (2024) Virginia Judge to Decide Whether State Law Consider Embryos as Property. <https://apnews.com/article/frozen-embryos-virginia-court-case-ivf-f33d8d57ad4f3073c6f306007d781df0>
- Hauser, C. (2023) Judge Cites 1849 Slavery Law in Ruling Embryos Can be Considered Property. <https://www.nytimes.com/2023/03/16/us/virginia-slave-laws-embryos.html>
- Nancy, Scheper-Hughes. (2003). Rotten trade: Millennial capitalism, human values and global justice in organs trafficking. *Journal of Human Rights*, 2(2), 197-226. doi: 10.1080/1475483032000078189
- Polanyi, K. (1944). *The great transformation*. Farrar & Rinehart, Inc: London
- Pomeranz, K. (2000). *The great divergence: China, Europe, and the making of the modern world economy*. Princeton University Press: Princeton.
- Thompson, E. P. (2016). *Making of the English Working Class*. Open Road Media: London
- Marks, K. (1976). *Ekonomi Politikiđin Eleřtirisine Katkı*. Sol Yayınları: Ankara
- Shiva, V. (2000). *Stolen Harvest: The Hijacking of the Global Food Supply*. South End Press: Cambridge
- Bossuet, J. B., & Riley, P. (1990). *Politics drawn from the very words of Holy Scripture* (1st paperback ed). Cambridge University Press.
- Rousseau, J.-J., & Wootton, D. (2019). *On the social contract* (D. A. Cress, Trans.; Second edition). Hackett Publishing Company, Inc: Indianapolis
- Robespierre, M. (1792). On Subsistence Goods. <https://www.marxists.org/history/france/revolution/robespierre/1792/subsistence-goods.htm>
- Babeuf, G. (1796). Manifesto of the Equals. <https://www.marxists.org/history/france/revolution/conspiracy-equals/1796/manifesto.htm>

- Montesquieu, C. d. S. (1989). *The spirit of the laws* (A. M. Cohler, B. C. Miller, & H. S. Stone, Eds.). Cambridge University Press: Cambridge
- Parekh, B. C. (2013). *Jeremy Bentham: Ten Critical Essays*. Taylor and Francis: London&Newyork
<http://public.ebookcentral.proquest.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=1111622>
- Pufendorf, S. (2023). *Doğal Hukuka Göre İnsanın ve Yurttaşın Ödevi*. Timaş Yayınları: İstanbul
- Bracton, H. d., Thorne, S. E., & Selden Society. (1968). *Bracton on the laws and customs of England = Bracton de legibus et consuetudinibus Angliae*. Belknap Press: Cambridge
- Cahill, K. (2001). *Who Owns Britain*. Canongate: Edinburgh
- Thompson, E. P. (1993). *Customs in Common*. Penguin: London
- Hardin G. (1968). The Tragedy of the Commons. *Science*, 13, 1243-1248.
- Rozental, A. A. (1956). The Enclosure Movement in France. *The American Journal of Economics and Sociology*, 16(1), 55-71.
<http://www.jstor.org/stable/3484794>
- Marx, K. (2011) *Kapital: Ekonomi Politikğin Eleştirisi, 1. Cilt*. Yordam yayınları: İstanbul
- Schmitt, C. (2007). *The concept of the political: Expanded edition*. University of Chicago Press: Chicago
- Buenos Aires Herald (2023) Milei calls for “market mechanisms” to solve lack of organ donors
<https://buenosairesherald.com/politics/milei-calls-for-market-mechanisms-to-solve-lack-of-organ-donors>
- Mutlu, B. (2023) Duygulanımsal biyoekonomiler ve yumurta donörlerinin (görünmeyen) üreme emeği. *Temasın İmkânları Değmek, Değer Üretmek, Dayanışmak* içinde, ed. A. Akalın. Metis Yayınları: İstanbul
- Ragone, H. (1994). *Surrogate Motherhood: Conception In the Heart*. Routledge: London <https://doi.org/10.4324/9780429307997>
- Patriquin, L. (2007). *Speenhamland, Settlement and the New Poor Law*. In: *Agrarian Capitalism and Poor Relief in England, 1500-1860*. Palgrave Macmillan: London. https://doi.org/10.1057/9780230591387_5
- Foucault, M. (2003). *Cinselliğin Tarihi*. Ayrıntı yayınları: İstanbul.
- McNally, D. (2011). *Monsters of the market: zombies, vampires and global capitalism*. Haymarket Books: Chicago
- Cabral, S. (2023) Colorado ex-funeral directors jailed for selling body parts
<https://www.bbc.com/news/world-us-canada-64159612>
- Cheney, A. (2006). *Body brokers: inside America's underground trade in human remains*. Broadway Books: New York
- Biehl, J. (2005) *Vita, Life in a Zone of Social Abandonment* University of California Press: California

Çıkar Çatışması: Yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

Etik Onay: Yoktur.

Yazar Katkısı: Osman ÖZARSLAN (%100)

Conflict of Interest: None.

Funding: None.

Ethical Approval: None.

Author Contributions: Osman ÖZARSLAN (100%)
